

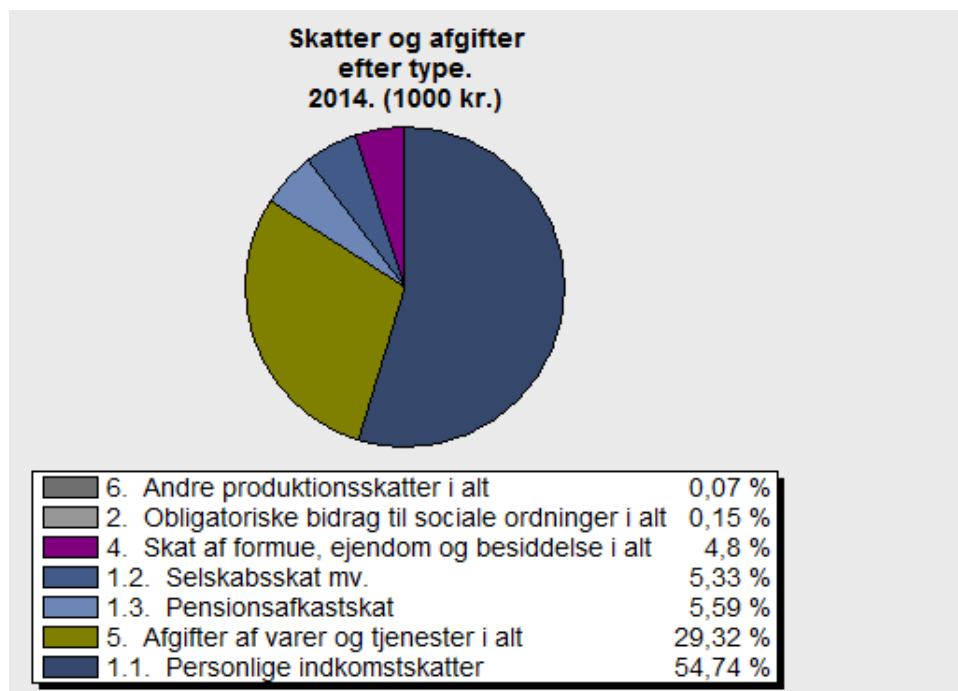
BILAG: FAKTAARK

.

STATENS INDTÆGTER - FINANSIERING

Skatteindtægterne er den vigtigste kilde til finansiering af velfærdsstaten. De samlede skatter og afgifter har i en lang årrække ligget på 48-50 pct. af bruttonationalproduktet målt i markedspriser.

Langt hovedparten af statens indtægter kommer fra beskatning af personlig indkomst (i 2014 cirka 55 procent af skatteindtægter, se nedenstående figur). Den næst vigtigste indtægtskilde er afgifter på forbrug (i 2014 cirka 29 procent). Andre mindre indtægtskilder er beskatning af pensionsafkast (5,6 procent), beskatning af overskud i selskaber (5,3 procent), beskatning af ejendomme og formue (4,8 procent).

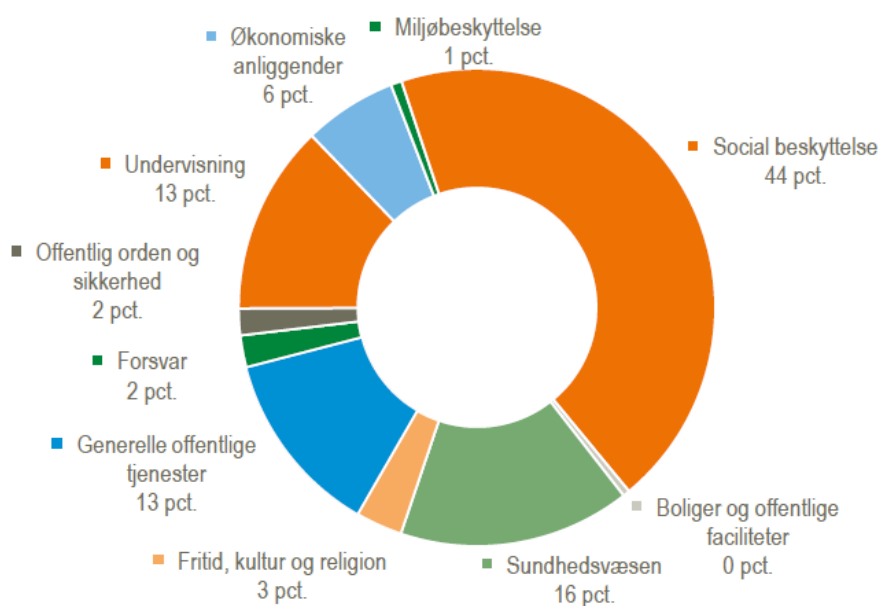

Det samlede såkaldte skattetryk har været stigende i perioden fra 1945 og frem til slutning af 1980'erne. Herefter har skattetrykket lagt nogenlunde konstant på lige under 50 procent, dvs. staten inddrager lige under halvdelen af samlede værdiskabelse i samfundet. På grund af økonomisk vækst betyder et stigende skattetryk ikke nødvendigvis, at der bliver færre penge til privatforbrug. I hele perioden siden 1945 har befolkningens såkaldte disponible indkomst været stigende, dvs. der har fra år til år været flere penge til privatbrug trods stigende eller samme skattetryk. Frem til 2040 forventes fortsat økonomisk vækst.

STATENS UDGIFTER - PRIORITERINGER

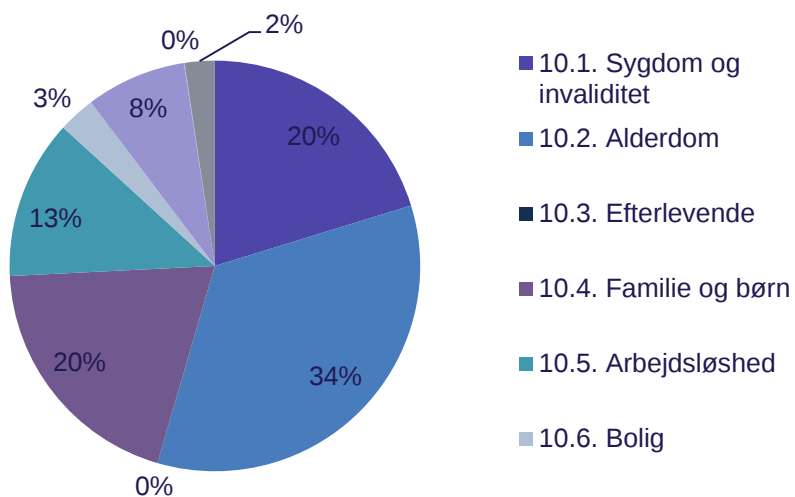
Staten bruger penge på mange forskellige formål. Men udgifter til sociale ordninger samt sundhed udgør klart den største post. I nedenstående er vist de budgetterede udgifter for 2016 (der kan forandres lidt af de forestående Finanslovsforhandlinger, men der forventes ikke store forandringer). De samlede offentlige udgifter er budgetteret til 1.103 mia. kr. i 2016. Af de samlede udgifter er 44 pct. til social beskyttelse, som dermed er det største udgiftsområde. Sundhedsvæsenet står for det næststørste udgiftsområde med 16 pct. af udgifterne. Undervisning og generelle offentlige tjenester er på en delt tredjeplads med 13 pct. af udgifterne hver. Generelle offentlige tjenester indeholder bl.a. renteudgifter, udgifter til domstole og økonomisk bistand til udlandet. De resterende 14 pct. af udgifterne er fordelt på en række mindre områder.

Budgetterede offentlige udgifter. Funktionsfordelt. 2016

Den store post til social beskyttelse indeholder en lang række underposter. I nedenstående figur er vist den faktiske fordeling på udgiftsområder i 2014 (de senest opgjorte faktiske udgifter). Den største post er udgifter relateret til alderdom. Disse udgifter udgjorde cirka 34 procent af udgifterne til social beskyttelse i 2014. Der er tale om udgifter til folkepension, ældrecheck, hjemmehjælp, plejehjem mv. Udgifterne til sygdom og invaliditet udgør 20 procent af udgifterne til social beskyttelse. Dette er udgifter til førtidspension, sygedagpenge, fleksjob, revalidering mv. Andre 20 af udgifterne til social beskyttelse går til familie og børneområder. Dette er udgifter til dagpleje, vuggestuer, børnehaver, børne- og ungeydelse mv. Udgifter til arbejdsløshed udgør 13 procent af udgifterne til social beskyttelse. Dette indeholder udgifter til dagpenge, kontanthjælp, jobcentre, aktiveringsindsatser mv. De resterende udgifter indeholder en række mindre poster.

Udgifter til social beskyttelse opdelt på hovedområder i 2014. Procent af samtlige udgifter til social beskyttelse

Det er meget vanskeligt at spå om statens udgifter i 2040. Meget vil afhængige af, hvor mange borgere, der i beskæftigelse, og hvor mange borgere, der er udenfor arbejdsmarkedet. Forventning om stigende offentlige udgifter knytter sig primært til det faktum, at der bliver flere ældre i fremtiden. Hvordan dette er blevet håndteret i Danmark beskrives i næste afsnit. Men de offentlige udgifter er selvfølgelig også afhængige af andre forhold, herunder, hvorvidt den offentlige service løbende kan effektiviseres.

GENERATIONSSPØRGSMÅL

Den demografiske udvikling bevirker, at den relative andel af ældre stiger i fremtiden. Det skyldes dels at vi lever længere og dels at de store efterkrigsårgange er begyndt at gå på pension. Det er behæftet med betydelig usikkerhed at fremskrive befolkningssammensætning, da både den fremtidige fertilitet og levetid er usikkerhed. Ikke desto mindre laver Danmark Statistik hvert år en fremskrivning. 2015-fremskrivning viser, at andelen af 80-89 årige vil stige fra 196.636 i 2015 til 399.754 i 2040. andelen af 90 – 99 årige vil stige fra 41.751 til 114.096 i 2040.

Befolkningsfremskrivning 2015 for hele landet

Enhed: Antal

	2015	2020	2030	2040	2050
I alt	5 659 715	5 782 297	6 025 201	6 180 267	6 271 485
0-9 år	629 315	604 575	709 858	699 000	666 407
10-19 år	686 236	674 686	617 096	721 884	711 187
20-29 år	723 398	771 899	738 445	680 658	785 644
30-39 år	678 734	677 028	789 920	761 872	706 323
40-49 år	803 208	750 963	669 440	782 012	756 960
50-59 år	750 878	796 309	731 256	647 354	760 932
60-69 år	688 697	664 863	751 488	695 234	617 959
70-79 år	459 840	566 019	580 261	675 261	637 203
80-89 år	196 636	228 647	371 215	399 754	490 349
90-99 år	41 751	46 057	64 339	114 096	132 383
100 år og derover	1 022	1 251	1 883	3 142	6 138

Kilde: Befolkning fremskrivning 2015 fra Danmark Statistik. www.dst.dk

Det er forbundet med endnu større usikkerhed at estimere, hvad det stigende antal ældre vil betyde for de offentlige udgifter til velfærdspolitikker. Specielt de offentlige serviceudgifter er vanskelige at beregne, da de afhænger af sundhedstilstanden blandt de ældre, serviceniveauet og produktiviteten i serviceproduktion. De offentlige udgifter til pensionsydelse kan nemmere beregnes. Fra disse "udgifter" skal trækkes de ældres skattebetaling, der i fremtiden vil være ganske betydelig på grund af beskatningen af arbejdsmarkedspensioner.

Velfærdskommissionen, der afgav rapport i 2005, forudså, at den stigende andel ældre ville belaste de offentlige budgetter; kommissionen forventede derfor en skattestigning for at dække udgifterne (på cirka fire procentpoint). De nyeste fremskrivninger viser imidlertid, at den stigende andel ældre ikke vil belaste de offentlige budgetter nævneværdigt (Forsikring & Pension 2012). Det skyldes blandt andet det brede velfærdsforlig fra 2006 (tilsluttet af alle folketingets partier, undtagen Enhedslisten), der gjorde pensionsalderen afhængig af den forventede såkaldte "restlevetid". Det betyder, at hvis levealderen stiger (hvilket alt tyder på,

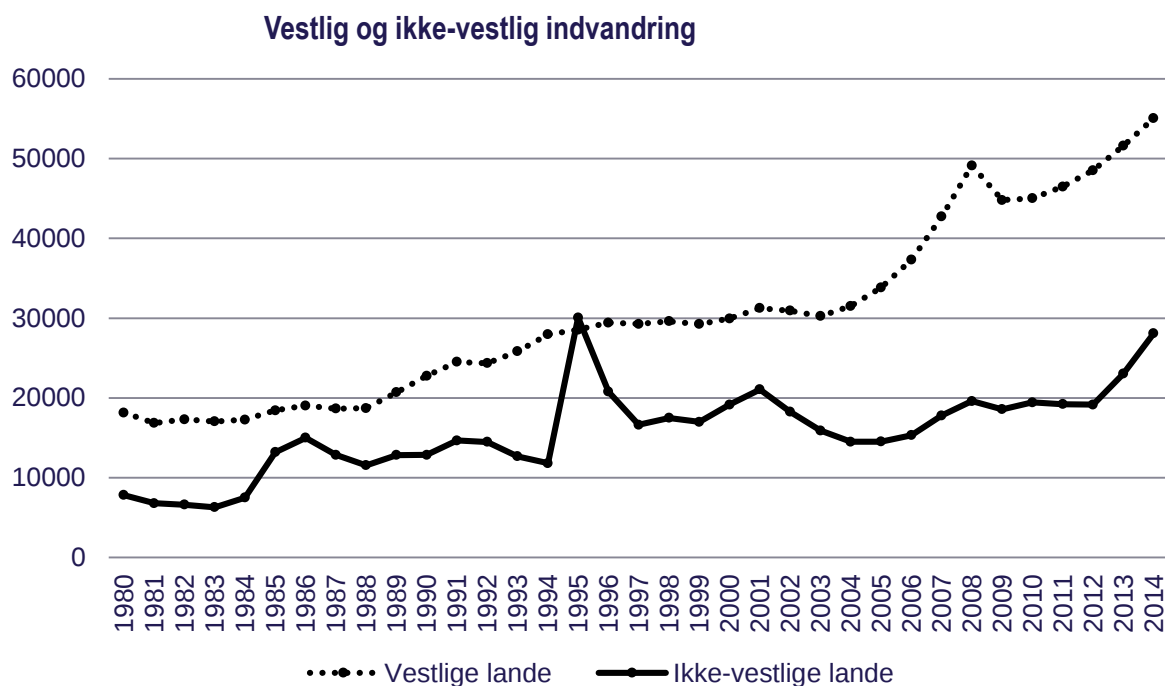
at den vil gøre), så må fremtidige generationer gå senere på efterløn/folkepension. Det forøger skatteindtægterne og reducerer udgifterne til pensioner.

INDVANDRING

Indvandringen er tiltaget kraftigt, fra et niveau omkring 30.000 årligt i 1980, til en ny rekord på 86.683 i 2014. Udvandringen er også tiltaget, men kun fra ca. 30.000 til 49.218 (udvandringen er dog systematisk underdrevet med ca. 15 pct. i Danmarks Statistiks opgørelser). Det giver et betydeligt indvandringsoverskud på 37.465 i 2014. Omkring 1980 var der nogenlunde balance mellem ind- og udvandring.

En betydelig del af ind- og udvandringen foregår til og fra nabolandene og USA. I 1980 kom i alt 56,4 % af indvandringen fra de øvrige nordiske lande, Storbritannien og Tyskland, samt USA. 60,8 % af udvandringen gik til de samme lande. I 2014 var udvandringen lidt mere spredt, men 45,5 % gik dog stadig til Norden, Storbritannien, Tyskland og USA. Anderledes med indvandringen: Nu kom kun 24,6 % fra disse lande. Det hænger blandt andet sammen med en betydelig stigning i indvandring af flygtninge plus familiesammenføringer fra 1984 – hvor tallet blev næsten tidoblet. De nordiske lande har skilt sig ud fra mange andre europæiske lande ved overvejende at have *humanitært baseret indvandring* frem til 00'erne – for så vidt angår indvandringen fra ikke-vestlige lande.

Den vestlige indvandring har dog alle år på nær ét (se næste figur) været højest, og siden 2000 er det især den *vestlige* indvandring, der er steget. Det hænger sammen med en markant stigende *arbejdskraftindvandring*, dels via stærkt forbedret adgang for højt kvalificerede fra alle lande, dels pga. en uventet stor indvandring fra øst- og mellemeuropæiske lande i det sidste årti – lande, der i dag regnes som vestlige.

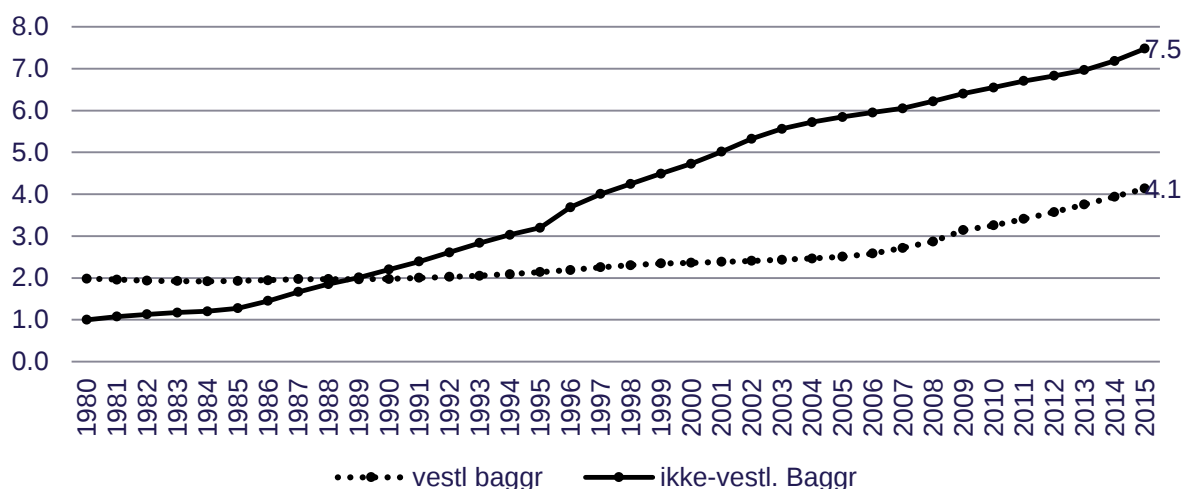

Kilde: samme. Afgrænsningen af "vestlige lande" ændres i takt med EU-udvidelser. Polen var fx "ikke-vestlig" indtil 2005.

Flytninger mellem nabolandene er ofte til og fra, så det var frem til omkring 2004 de ikke-vestlige lande, der leverede klart den største nettoindvandring. Men siden omkring 2004 er også den største *nettoindvandring* kommet fra de *vestlige* lande. I 2014 kom der lige så mange indvandrere fra Polen, Litauen og Rumænien som fra Island, Norge, Sverige, Finland, Tyskland og Storbritannien tilsammen. Eller en stigning fra 255 i 1980 til 12.439 i 2014. Der var dog samtidig en udvandring på 4.105 til Polen, Litauen og Rumænien – en ikke ringe del er på relativt korterevarende ophold.

En god del af indvandrerne tager imidlertid permanent ophold i landet, Derfor er andelen af befolkningen, der har en anden baggrund end dansk, tiltaget ganske betydeligt, fra 3 pct. i 1980 til 11.6 pct. i 2015 – når man regner efterkommere med. Stigningen har været størst for de ikke-vestlige indvandrere og efterkommere – fra godt 50.000 i 1980 til knap 425.000 i 2015 – med størst vægt i de yngre aldersgrupper. For de vestlige indvandrere er tallet steget fra godt 100.000 til 234.000 i samme periode. Regnet i procent betyder det, at gruppen med vestlig baggrund er steget fra 2.0 pct. til 4.1 pct. fra 1980 til 2015, mens gruppen med ikke-vestlig baggrund er gået frem fra 1.0 pct. til 7.5 pct. (5.1 pct. er indvandrere, 2.3 pct. er efterkommere født og opvokset i Danmark).

Personer med udenlandsk baggrund, i pct. af befolkningen

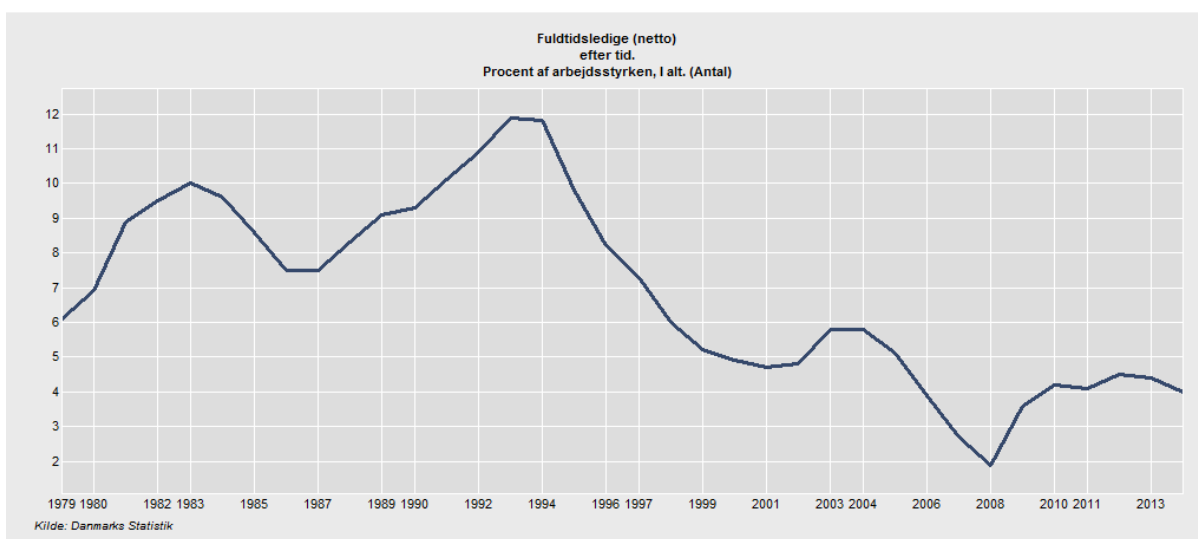
Det er vanskeligt at beregne, hvordan den stigende indvandring til Danmark påvirker velfærdsstaten indtægter og udgifter. Indvandrer kommer ofte i den arbejdsdygtige alder, hvilket reducerer udgifterne og forøger indtægterne (for den første generation). På anden side har visse indvandrergrupper vanskeligt at ved at få beskæftigelse i Danmark, hvilket forøger udgifterne og reducerer indtægterne. Beregner på den såkaldte DREAM-model viser, at indvandring fra ikke-vestlige lande er en belastning for de offentlige budgetter. Til trods for en forbedret integration af ikke-vestlige indvandrere på arbejdsmarkedet er de beregnede udgifter større end de beregnede indtægter (i samme model er danskere i øvrigt også en "underskudsforretning"). Til gengæld viser samme model, at vestlige indvandrere forbedrer de offentlige budgetter ganske betydeligt. Det skyldes, at disse indvandrere kommer i de arbejdsdygtige alder, ofte uden børn og gamle, og typisk har bedre beskæftigelse end

danskere (Rockwoolfonden 2014). Dermed også sagt, at danske arbejdstagere bliver udsat for stigende konkurrence fra udlands arbejdskraft, hvilket kan skabe problemer for udvalgte grupper af på arbejdsmarkedet. Et problem man for forsøgt at imødegå med krav om, at udenlandsk arbejdskraft skal arbejde på danske løn- og arbejdsvilkår.

Det er vanskeligt at forudse indvandringen frem mod 2040. De nuværende EU-regler muliggør stigende indvandring fra østeuropæisk arbejdskraft. I takt med, at disse muligheder bliver kendte kunne indvandring øges. På den anden side kan økonomisk udvikling i de østlige EU-lande formentligt mindske denne type vestlige indvandring. Igennem en årrække har Danmark gennem strammere regler forsøgt at begrænse indvandringen fra ikke-vestlige lande. Stigende flygtningestrømme har dog bevirket, at indvandringen har ikke-vestlige lande har været stigende trods stramninger. Fremtidens flygtningestrømme er tæt på umulig af forudsige.

ARBEJDSMARKED

Det danske arbejdsmarked udmærker sig ved fortsat at være reguleret af arbejdsmarkedsparter. Vi overenskomstforhandlinger fastlægger arbejdsgiverne og lønmodtagerorganisationer lønniveauerne og en lang række øvrige arbejdsvilkår. Det danske arbejdsmarkeds er selvfølgelig også kraftigt påvirket af de rammebetingelser, der etableres af den teknologiske udvikling, arbejdsdelingen på tværs af lande og den makroøkonomiske politik i landet. Et helt centralt parameter for udviklingen på arbejdsmarkedet er arbejdsløshedsprocenten, der kan opgøres på forskellige måder. Nedenstående viser – det klassiske danske mål – den registrerbaserede arbejdsløshed som fuldtidspersoner (dvs. delperioder af arbejdsløshedsperiode regnet sammen til årsværk) i forhold til arbejdsstyrken. Den registrerbaserede arbejdsløshed omfatter ikke aktiverede og personer, der ikke er arbejdsmarkedspartate. Det indeholder heller ikke personer, der reelt ønsker sig et arbejde, men ikke modtager indkomsterstøttende ydelser. Der er således tale om et noget optimistisk skøn for arbejdsløsheden. I 2014 blev ledigheden på det mål opgjort til 4.0 procent af arbejdsstyrken.

Internationalt kan arbejdsløsheden ikke opgøres på denne måde da der er forskellige i registre og ydelsesstrukturer. Den internationale statistik baserer sig således på store spørgeskemaundersøgelser, hvor respondenter, der ønsker arbejde, søger arbejde og kan tiltræde indenfor 14 dage opgøres som arbejdsløse. Dette giver et mere retvisende billede af den reelle ledighed i befolkningen, selvom opgørelsesmetoden er lidt mere usikkerhed. Den såkaldte AKU arbejdsløshed har dog også det problem, at for eksempel studerende nemt kan optræde som arbejdsløse. Problemerne er dog nogenlunde de samme fra land til land. Opgjort på den måde opgjorde Eurostat den danske arbejdsløshed i første kvartal 2014 til omkring syv procent, det vil sige markant højere end den danske registrerbaserede såkaldte nettoledighed. Sammenlignet de øvrige Europæiske lande ligger Danmarks arbejdsløshed i første kvartal 2015 i den lave ende. Men dog med højere ledighed end i to af vores nabolande, Tyskland og Norge.

Hvordan arbejdsmarkedet vil se ud i 2040 er vanskeligt at forudsige. Men sammenlignet med andre lande ser det danske arbejdsmarked d til fortsat at give gode muligheder for befolkningen. Der er også en positiv tendens til, at det danske arbejdsmarked udmærker sig ved at have relativt få langtidsledige. Personer der havner i arbejdsløshed kommer således relativt hurtigt i beskæftigelses igen – i sammenligning med situationen i andre europæiske lande. Men der sker en konstant forandring, hvor der langtidstrenden går imod tab af specielt ufaglærte arbejdspladser. Der ligger et pres på dette segment af arbejdsstyrken. Og man må forvente, at dette pres øges i fremtiden.

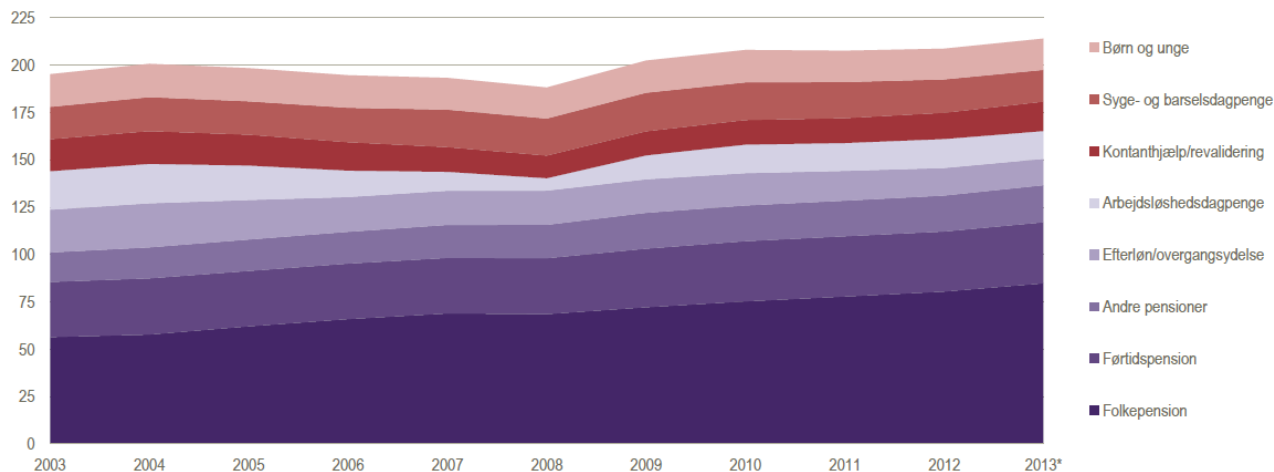
Endelig har det også stor betydning, hvordan arbejdsmarkedets reguleres. Den hidtidige regulering af det danske arbejdsmarked har bidraget til at holde forskellene i lønninger i ro; det er således ikke (primært) store lønforskelle, der har forårsaget stigningen i den økonomiske ulighed (se kommende afsnit). Vi finder også i Danmark tendenser til, at de allerhøjest lønnede sprinter fra de andre, men det begrænser sig til den eller de allerøverste procent. Det Økonomiske Råd lavede en udregning i 2011, hvor man beregnede, hvor stor en del af samfundets *samlede* fremgang i disponible indkomster, der var gået til de 10 pct. rigeste fra 1980-2010, altså over 30 år. I USA var det ikke mindre end 94 procent – de 10 pct. mest velstillede tog populært sagt det hele. Nogle europæiske lande kan også være med – men i Danmark gik 26 procent til de 10 pct. mest velstillede. Det svarer nogenlunde til, hvad de havde i forvejen. Formindskes den centrale regulering af arbejdsmarkedet frem mod 2040, må man forvente, at forskelle i lønninger og arbejdsvilkår forøges.

SIKKERHEDSNET – UDENFOR ARBEJDSMARKET

På første møde blev det diskuteret, hvordan et "sikkerhedsnet" for borgere udenfor arbejdsmarkedet var en central del af en velfærdstat. I indledningen blev de offentlige udgifter til "social beskyttelse" opdelt på en række hovedområder, hvor både udgifter til service og overførsler var samlet. For eksempel dækkede udgifter på ældreområdet både over serviceudgifter som for eksempel drift af plejehjem og lønudgifter til hjemmehjælpere og overførselsudgifter som for eksempel Folkepension. Danmarks Statistik har imidlertid også særskilt opgjort udgifter til overførselsindkomster særskilt. Det giver et mere nøjagtigt billede af, hvad staten bruger på borgere udenfor arbejdsmarkedet. Nedenstående figur viser udgifter til overførselsindkomster på hovedområder i perioden fra 2003 til 2013. I faste priser viser der sig en svag stigende udgifter i perioden fra 2003 til 2013 (og man skal tage i betragtning af samfundet generelt bliver rigere i perioden, andelen af samfundskagen brugt på overførsler er ikke steget i perioden). Den største udgift til overførselsindkomster er Folkepension, efterfulgt af Førtidspension. Udgifterne til de øvrige områder fordeler sig med en nogenlunde lige stor andel.

Udgifter til overførsler

Milliarder kroner, 2000-priser

Kilde: Danmark Statistik. Statistisk 10-års oversigt 2014, s. 130

Med skattereformen fra 2012 er det aftalt, at overførselsindkomsterne fra 2016 ikke længere skal stige med lønudviklingen. Det betyder, at forskellen mellem værdien af overførselsindkomster og lønindkomster år for år vil blive større (frem til 2040, hvis indekseringen ikke laves om igen). Det vil alt andet lige bidrage til større økonomisk ulighed (se nedenstående afsnit). De enkelte overførselsindkomster er også løbende blevet forandret. Blandt de mest markante forandringer er lavere ydelser for specifikke grupper af kontanthjælpsmodtagere (unge og kontanthjælpsmodtagere med ikke-vestlige baggrund) og afkortningen af dagpengeperioden fra 4 år til 2 år (besluttet i 2010). På den side skaber disse

forandringer bedre incitamenten til at arbejde. På den anden side skaber de et mindre finmasket sikkerhedsnet for borgere udenfor arbejdsmarkedet.

ØKONOMISK LIGHED/ULIGHED

Realindkomsterne i Danmark er steget for alle. Men indkomsten er ikke steget lige meget for alle. Siden 2000 er det gået mest frem for de højere indkomster. Tabellen nedenfor viser en opdeling på deciler, hvor man ser på nummer 10 procent fra bunden, nummer 20 procent osv. Den person, der kun ligger som nummer 10 procent i rangordenen, har haft en samlet fremgang fra 2000 til 2013 på 9.6 pct. Nummer 90 procent – den, der lige akkurat er med blandt de 10 pct. rigeste – er gået 25.4 pct. frem.

Tabel 7.3. Decilgrænser - udvikling for personer 2000-2013. 2013-priser.

	Ækvivaleret disponibel indkomst		Realstigning i ækvivaleret disponibel indkomst	
	2000	2013	I alt	Pr. år
Ækvivaleret disponibel indkomst	1.000 kr.			
1. decilgrænse	113,0	123,8	9,6	0,7
2. decilgrænse	133,9	153,0	14,3	1,0
3. decilgrænse	153,6	174,3	13,5	1,0
4. decilgrænse	172,3	197,7	14,7	1,1
5. decilgrænse (medianen)	189,8	221,2	16,5	1,2
6. decilgrænse	207,9	246,3	18,5	1,3
7. decilgrænse	228,7	275,4	20,4	1,4
8. decilgrænse	256,1	314,0	22,6	1,6
9. decilgrænse	302,8	379,8	25,4	1,8

Kilde: Danmarks Statistik (2015). Indkomster 2013. p.84.

Det mål, der benyttes, er ækvivaleret disponibel indkomst. Disponibel indkomst betyder, at man ser på indkomst efter skat – og at indkomsten er ækvivaleret, betyder, at husstandsindkomsten tager højde for antal personer i familien og fordelingen på børn og voksne. Man deler ikke bare igennem med antal personer, for der er "stordriftsfordele" ved at bo flere sammen. Måske er boligen større, men der skal trods alt kun betales én husleje, når man bor en familie sammen. Når fremgangen har været større i bunden end i toppen, betyder det, at uligheden er blevet større. Uligheden måler man oftest med en såkaldt Gini-koefficient. Den kan variere mellem 0 og 1 – eller sagt på en anden måde: mellem 0 og 100 procent. Hvis én person har al indkomsten i samfundet, er Gini 100 procent. Hvis alle har det samme, er den nul. Som det fremgår af tabellen nedenfor, er Gini-koefficienten fra 2000 til 2013 steget fra 24.4 til 27.9.

Tabel 7.4. Udvikling i udvalgte fordelingsmål - ækvivaleret disponibel indkomst.

	Gini- koefficient	80/20 raten	Pct. andel under 60 pct. af medianindkomsten (EU's fattigdomsgrænse)
2000	24,4	3,46	5,2
2001	24,4	3,48	5,4
2002	24,0	3,42	5,2
2003	24,1	3,45	5,3
2004	24,7	3,54	5,7
2005	25,7	3,71	6,0
2006	26,3	3,80	5,9
2007	27,0	4,00	6,0
2008	27,9	4,64	6,7
2009	26,7	4,27	7,0
2010	27,5	4,27	7,2
2011	27,7	4,28	7,3
2012	27,4	4,11	7,0
2013	27,9	4,19	7,3

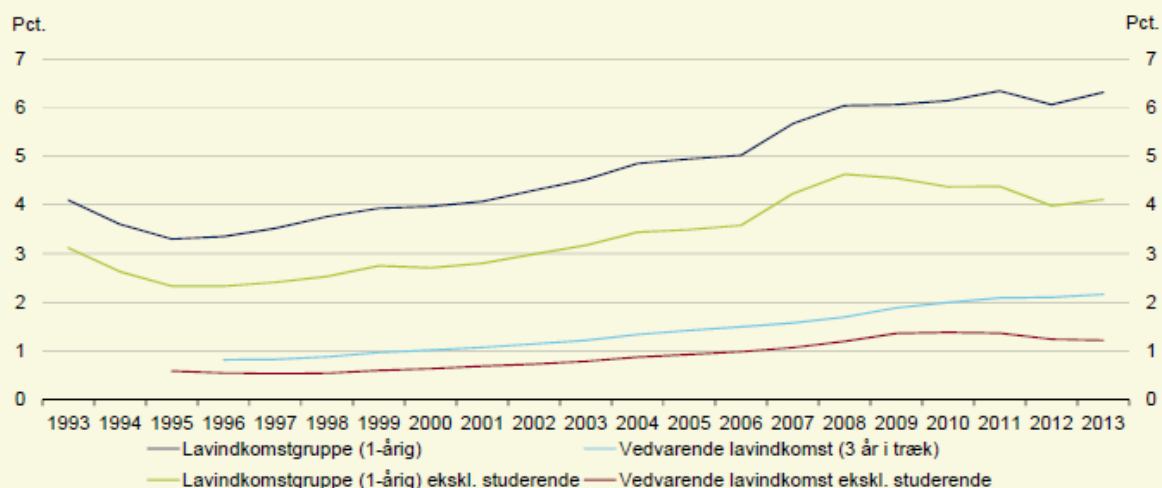
Kilde: Danmarks Statistik (2015). Indkomster 2013. p.86.

Et andet mål for uligheden er at sammenligne de 20 pct. højeste med de 20 pct. laveste – den såkaldte 80/20 rate. Den var 3,46 i 1980, men 4,19 i 2013 – men Gini er bedre til at tage højde for *hele* indkomstfordelingen, ikke kun forholdene i toppen og bunden.

Endelig kan man beregne, hvor stor en del af befolkningen, der har mindre end 50 pct. til rådighed end den, ligger lige i midten (medianindkomsten). Det bruger man i OECD som fattigdomsgrænse. I EU er man lidt mere ambitiøs og sætter grænsen ved 60 pct.

I mange lande bryder regeringer sig ikke om at tale om fattigdom – i Danmark taler man hellere om lavindkomstgruppen i regeringspublikationer. Også i EU var det lidt kontroversielt, så man valgte at kalde det "Risiko for fattigdom" (ROP). Målt ud fra EU grænsen er andelen af fattige (ROP) steget fra 5.2 pct. af befolkningen i 2000 til 7,3 pct. i 2013 iflg. Danmarks Statistik.

Regeringen har regnet ud, hvordan "lavindkomstgruppen" har udviklet sig fra 1993-2013 (Økonomi- og Indenrigsministeriet). Her er afgrænsningen og beregningerne en smule anderledes, men det er ikke så afgørende, bortset fra, at regeringen normalt sætter grænsen ved 50 pct. Også her finder man en stigende andel af befolkningen med "lavindkomst" – og som det fremgår, sætter det først ind efter 2000, mens det i 1990'erne går lidt ned og op.

Figur 3.20**Personer med relativ lavindkomst, 1993-2013**

Anm.: Figuren viser, hvor mange der har indkomst under den nævnte grænse i hvert af årene i perioden.

Kilde: Egne beregninger på lovmodellens datagrundlag.

Kilde: Økonomi- og Indenrigsministeriet (2015: 78)

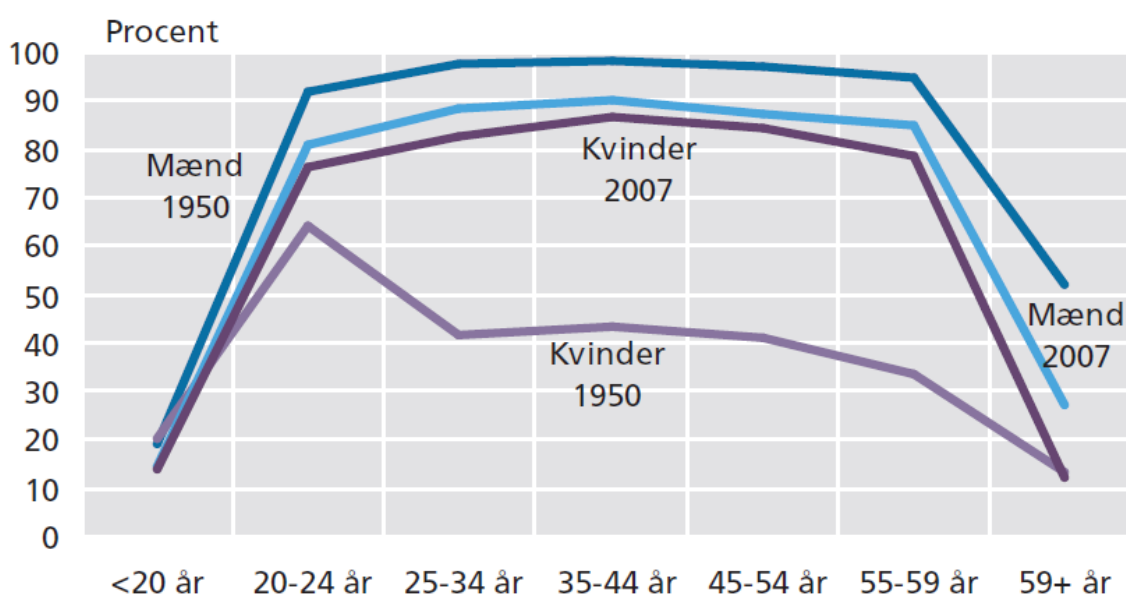
Regeringen går så det skridt videre, at man regner studerende fra. Det kan være velbegrunder med, at det egentlig ikke er noget problem – de studerende investerer i deres uddannelse og får for de flestes vedkommende en højere indkomst senere. Udviklingen bliver dog den samme, men så når man ned omkring 4 procent. Det andet spørgsmål er, om det betyder noget, at en person et enkelt år har lav indkomst. Det gælder fx en del selvstændige, hvis indkomster kan ryge meget op og ned. Det afspejler sig også i den måling af fattigdom, der indledtes i 2013 efter anbefalinger fra en fattigdomskommission (ledet af Torben M. Andersen, prof. i økonomi v. Aarhus Universitet). Her holder man studerende ude, og man kræver, at indkomsten i tre år i træk skal ligge under fattigdomsgrænsen. Desuden skal formuen være under 100.000. Det sidste er ikke taget med i figuren ovenfor, men som det fremgår, kommer andelen af længerevarende fattige ned på godt 1 procent. Set over en længere periode er der dog tale om en fordobling af antallet af fattige iflg. den snævre definition – og igen er det efter 2000, det sætter ind – blandt andet påvirket af den starthjælp, der blev indført for personer, der var indvandret. Starthjælpen var væsentligt lavere end kontanthjælpen. I 2012 blev starthjælpen afskaffet, men i 2015 er der indført en endnu lavere "introduktionsydelse".

Disse udviklinger og den nye indeksering af overførselsindkomster (der træder i kraft fra 2016) peger på, at forskellene i økonomisk indkomst mellem borgerne formentlig vil være betydeligt større i 2040. Det er vanskeligt at finde gode mål for forskelle i formuer. Man ved dog, at forskelle i formuer er betydeligt større end forskelle i indkomster. Store dele af befolkningen har ingen – eller negativ formue på grund af låntagning – mens en lille andel af befolkningen ejer store formuer. Nogle argumenterer for, at forskelle i formuer nærmest "automatisk" bliver større og større i moderne økonomier (da formuer går i arv og da store formuer har større afkast end mindre formuer), men der findes ikke beregninger på fremtidige danske formuefordelinger.

KØN

Den danske situation på kønsuligheden er kraftigt påvirket af kvindernes indtog på arbejdsmarkedet. I nedenstående figur vises erhvervsfrekvensen for kvinder og mænd opdelt på aldersgrupper i henholdsvis 1950 og 2007. Den store forandring er, at kvinders erhvervsfrekvensen stort set er blevet identisk med mænd. I starten af kvindernes indtog på arbejdsmarked i 1970'erne var det ofte tale om deltidsbeskæftigelse. Men det udviklede sig til fuldtidsbeskæftigelse.

ERHVERVSFREKVEN, MÆND OG KVINDER

Kilde: Danmark Statistik, 60 år i tal

Kvinders erhvervsdeltagelse efterlod nogle børne- og ældreplejningsopgaver, der er blevet overtaget af den offentlige sektor (hvor mange kvinder fandt deres fuldtidsbeskæftigelse). Men der er fortsat husarbejde, der skal fordeles mellem mænd og kvinder. Et centralt spørgsmål er om kvinden blot er efterladt med en dobbeltbyrde, hvor der både skal passes en familie og et job. Den bedste kilde til analyse af fordeling af husarbejde stammer fra tidsforbrugsstudier, hvor informanterne er blevet bedt om detaljeret at notere, hvad de på en given dag brugte deres tid på. Jens Bonkes opgørelse viser, at mænds (gennemsnitlige) daglige husarbejde er steget fra 29 minutter i 1964 til 2 timer og 17 minutter i 2009. I mellem tiden er kvindernes husarbejde faldet fra 4 timer og 24 minutter i 1964 til 3 timer og 15 minutter i 2009. Husarbejdet er således blevet langt mere lige delt, men kvinder har fortsat cirka én ekstra times husarbejde dagligt. Til gengæld arbejder mænd fortsat flere timer end kvinder. Så opgøres den samlede fritid er der ligestilling (endda med en lille fordel til kvinder, der i 2009 beregnes til at have 9 timer og 21 minutters fritid mod mænds 9 timer og fire minutter).

Tabel 4.3. De 18-74-åriges tidsforbrug for mænd og kvinder på en gennemsnitsdag, 1964, 1975, 1987, 2001 og 2009 samt difference mellem 1964-2009.

	1964	1975	1987	2001	2009	Trend 1964-2009
	Timer:min					Min./tiår
	Mænd					
Arbejde på arbejdsmarkedet ¹	5:54	4:43*	4:32*	3:56* ^a	3:49*	-25,67 ^α
Husholdningsarbejde ²	0:29	1:11*	1:40* ^a	2:30* ^a	2:17*	25,97 ^α
Fritid ³	8:43	8:51	8:35	8:58	9:04	3,99
I alt	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	
Antal observationer	1361	1672	1728	342	364	
	Kvinder					
Arbejde på arbejdsmarkedet ¹	1:46	2:12*	2:47* ^a	2:24* ^b	2:28*	8,03
Husholdningsarbejde ²	4:24	3:39*	3:12* ^a	3:47* ^a	3:15* ^a	-10,70
Fritid ³	9:01	8:55	8:33* ^a	8:58 ^a	9:21	3,34
I alt	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	
Antal observationer	1696	1604	1715	373	413	

Kilde: Jens Bonke (2012:34). Har vi tid til velfærd? Forlaget Gyldendal.

Tidsforbrugsstudierne vidner om, at man (gennemsnitligt) er kommet et langt stykke med ligestillingen indenfor familien. Der er fortsat utallige indikatorer på, at kvinder er dårligere lønnet på arbejdsmarkedet, har færre topposter på arbejdsmarkedet og er dårligere repræsenteret i Folketinget.

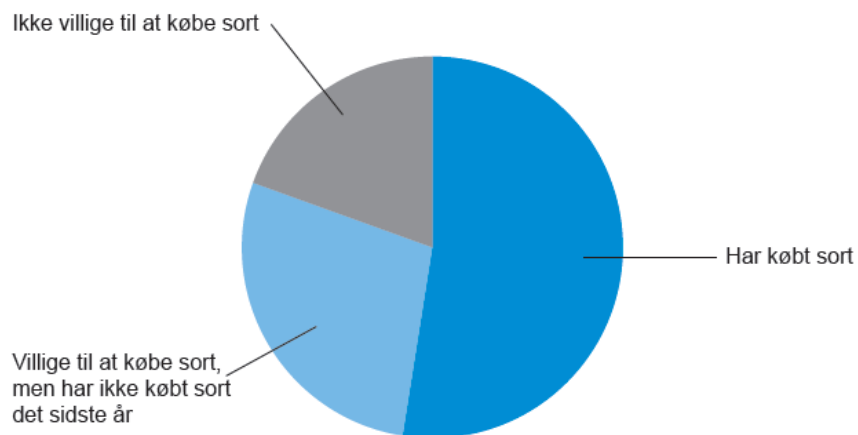
MORAL OG ANSVAR

På det første møde blev der nærmest enighed om, at borgernes moral og samfundsansvar bør styrkes frem til 2040. Det byggede delvist på en diagnose om, at borgernes nuværende moral og udvisning af samfundsansvar var vigende. I spørgeskemaundersøgelser er det vanskeligt at finde tegn på, at borgernes samfundsmoral og moral er vigende. Langt de fleste borgere mener, at det vigtigt at betale sin skat, at stemme til valg og at tage vare på sine medborgere osv. Vurderet på holdninger er der således intet der tyder på mindre samfundssind. Vurderet på befolkningens faktiske adfærd er det også vanskeligt at se faldende samfundssind. I stemmeafgivningen vægter vurderinger af, "hvad der er godt for samfundet", stadigt højt; der er i hvert fald ingen tendens til, at vælgere i stigende stemmer på grund af deres snævre egeninteresse.

En anden mulig indikator er udbredelsen af "sort arbejde". Rockwoolfonden har siden midten af 1990'erne gennemført spørgeskemaundersøgelser, hvor der (under lovet anonymitet) spørges ind til køb og salg af sort arbejde. Resultaterne viser, at omfanget af det sorte arbejde lå nogenlunde konstant fra midt 1990'erne og frem til 2008 (svarende til en værdi omkring tre procent af BNP), hvorefter det sorte arbejde tilsyneladende faldt en smule fra 2009 til 2012 (den seneste opgørelse).

Fra samme undersøgelse kan man dog godt finde eksempler på "flosset" moral det er således et mindretal af borgere, der ikke er villig til få udført "sort arbejde". Men det er vigtigt at holde sig for øje, at der er tale om en bred definition, hvor "vennetjenester" (uden kontante penge mellem parterne) også benævnes "sort arbejde". "Sort arbejde" er således ikke kun når for eksempel en bilmekaniker ordner en defekt motor uden regning. Eller når en landmand sælger en gris uden regning i stalddøren. Det er også, når for eksempel blikkenslageren klarer malerens sanitet i det nye badeværelse, mod at maleren giver blikkenslagerens stuer en omgang modehvid. Med andre ord er udveksling af tjenester (gentjenester) også omfattet af begrebet. Og sådan udveksling af tjenester udgør en stor del af det sorte arbejde, som Rockwool Fonden har beregnet værdien af.

Andelen af danskere, der har købt sort arbejde det seneste år. 2010.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Sort arbejde er en udfordring for en skattefinansieret velfærdsstat. Men det nuværende omfang er begrænset og tilsyneladende svagt faldende. Der er også svage tegn på, at accepten af sort arbejde er faldende i befolkningen.